Deu coses que cal saber sobre Boko Haram i Nigèria

Boko Haram es va donar a conèixer amb el segrest de 276 nenes en una escola a Nigèria a l'abril de 2014. Després dels famosos cartellets del "Bring back our girls", l'organització ha desaparegut pràcticament dels mitjans de comunicació. Ningú no sap gairebé res d'aquest grup armat amb milers de soldats i que controla l'extrem nord-oriental de Nigèria.

David Forniès

Després d'haver assolit fama mundial el 2014 amb el segrest de 276 nenes en una escola de Nigèria, el grup armat islamista sunnita Boko Haram enguany ha provat d'assaltar dos cops seguits una ciutat on viuen més d'un milió d'habitants, Maiduguri. L'Exèrcit, amb l'ajut d'una milícia popular, ha pogut repel·lir els atacs. El conflicte, que fa anys que dura, ha provocat milers de morts i el desplaçament de centenars de milers de persones.

S'estima que Boko Haram disposa d'entre 9.000 i 15.000 combatents. Controla milers de quilòmetres quadrats a l'extrem nord-oriental de Nigèria, amenaça la celebració de les eleccions nigerianes —que s'han hagut d'ajornar sis setmanes— i ha estès la seva acció als veïns Camerun i Níger. El grup va ser fundat el 2002, precisament a Maiduguri, pel predicador Muhammad Yusuf com una comunitat contrària a la influència occidental i favorable a la recerca d'una vida islàmica pura —sota el seu punt de vista. Va aconseguir adeptes, poder i diners, fins que el 2009 va esclatar un xoc violent entre Boko Haram i les forces de seguretat nigerianes. Yusuf va resultar mort. Li va succeir Abubakar Shekau, que ha estat capaç de posar diversos territoris del nord-est nigerià sota el seu control, i ha promès que mai més no tornaran a formar part de Nigèria.

1. Nigèria: fortalesa de xifres, feblesa militar.

Amb 178 milions d'habitants, Nigèria és el país més poblat d'Àfrica i la seva economia és la més gran, mesurada en PIB: 521.800 milions de dòlars el 2013. També n'és el primer exportador de petroli: el 2008, els Estats Units havien arribat a importar gairebé el 10% del seu cru d'aquest país, i el 2014, el 16% del cru importat per Espanya també procedia de Nigèria. L'Exèrcit nigerià és, de llarg, el més nombrós de l'Àfrica occidental: 162.000 efectius. I, malgrat això, des del 2009 fins avui no ha aturat l'avanç de Boko Haram.

Per desídia o per incapacitat? Segons declarava al gener un expert de l'Institut Internacional d'Estudis Estratègics, l'Exèrcit nigerià té un problema greu de corrupció i nepotisme que el fa poc efectiu —si no és per cometre massacres indiscriminades contra la seva pròpia població. Una font del comandament dels EUA a Àfrica (Africom) apuntava, en declaracions a 'The New York Times', que els comandants nigerians s'embutxaquen els diners que haurien de servir per pagar els sous dels soldats, i hi afegia que Washington tem que l'Exèrcit nigerià estigui infiltrat per Boko Haram. Ara bé, aquest febrer les tropes nigerianes sí que han avançat per primer cop en territori controlat pels islamistes i hi han desplegat la seva força aèria, cosa que porta a sospitar que, fins ara, l'Exèrcit podria haver fet més. A l'altre costat de la línia de front, els combatents de Boko Haram estan

motivats i han acumulat experiència durant els darrers anys —incloent-hi entrenaments a Mali, a l'Afganistan i a Somàlia.

2. Diferències i desigualtats.

Oficialment una federació de 36 estats que s'estén per 923.000 quilòmetres quadrats —deu cops la superfície de Portugal—, Nigèria és molt diversa, amb diferències notables entre regions i molts pobles diferents al seu si. A la zona on opera Boko Haram, per exemple, són majoria els kanuris: Yusuf, Shekau i una part dels seus combatents pertanyen a aquest poble. Des del punt de vista religiós, la meitat de la població nigeriana és musulmana i l'altra meitat és majoritàriament cristiana, amb una minoria de fidels de religions tradicionals africanes. Els musulmans són majoria al nord, i no formen pas un bloc monolític: n'hi ha de sunnites i de xiïtes, i almenys el 37% pertanyen a alguna confraria sufí (l'islam místic).

La divisió nord-sud no és tan sols religiosa, sinó també econòmica: alguns estats del sud tenen un PIB que triplica el d'alguns estats del nord i, en general, disposen de millors infraestructures. La pobresa està més estesa al nord que al sud. I és al nord-est, als estats de Borno i Yobe, on neix Boko Haram, entre una població que se sent abandonada pels governs nigerians successius. "La majoria de nigerians del nord", ho resumeix un informe de l'International Crisis Group, "que estan exposats al discurs antioccidental de l'islam radical no són extremistes violents, però alguns islamistes radicals s'aprofiten" de la situació de pobresa i marginalització per atreure's adeptes: la darrera esperança dels desesperats.

3. Estendre la seva interpretació de la llei islàmica.

Boko Haram vol implementar una interpretació extremista de la xaria o llei islàmica, ja sigui al nord musulmà o al conjunt del país. En l'un cas o en l'altre, pretén fer-ho sense tenir en compte la complexa composició religiosa de Nigèria ni tampoc la voluntat dels nigerians de fe musulmana. Al principi, Boko Haram centrava les seves accions a Nigèria —no tan sols al nord-est—; però, a mesura que el grup s'ha anat estenent, això ha canviat. Seguint la mateixa lògica que l'Estat Islàmic —que nega la validesa de la frontera entre Síria i l'Iraq—, aquest 2015 Boko Haram ha dut a terme atacs més enllà de les fronteres nigerianes, cap al Camerun —al qual li ha exigit que derogui la Constitució i abraci l'islam—, el Níger i el Txad. El grup té seguidors en aquests tres països.

4. Amb la xaria oficial no n'hi ha prou.

Boko Haram no pot dir que la xaria —almenys, una determinada xaria— no s'estigui implementant a Nigèria. Els estats septentrionals de la federació n'apliquen diverses formes des de fa més d'una dècada, sovint restringides a determinats aspectes de la legislació. Però Muhammad Yusuf s'hauria desenganyat pel fet que l'abast de l'aplicació de la xaria no era el que ell desitjava —a Nigèria es diu que el cap de l'Estat de Borno li havia arribat a prometre càrrecs i una implementació extensa de la llei islàmica— i hauria arribat a la conclusió que el seu projecte només podria fer-se realitat de forma violenta i al marge de les autoritats nigerianes.

5. El segon califat de 2014...

Dins d'aquesta lògica, Shekau va declarar un califat a la zona controlada per Boko Haram a l'agost de 2014. La declaració va ser rebutjada immediatament per una part del Govern nigerià. És el segon califat proclamat durant el 2014, després que Abubakr al-Bagdadi hagués fet el mateix a les zones controlades per l'Estat Islàmic a Síria i l'Iraq al juny. Alguns especialistes en el món islàmic —com

Dolors Bramon, que ho explica en una entrevista a CRÍTIC— neguen que avui pugui existir cap califat legítim, perquè aquesta institució implica una successió del profeta Mahoma, que ningú no pot reclamar. Això no obstant, no és el primer cop que als territoris del nord de Nigèria se'n proclama un: al principi del segle XIX, el professor Usman dan Fodio va fundar el califat de Sokoto, que va esdevenir un dels estats més poderosos de l'Àfrica occidental.

6. ...Substituint els emirats preexistents.

A Àfrica és habitual que, paral·lelament als governs estatals, existeixin tot un seguit d'autoritats tradicionals amb un rol religiós, cerimonial i de mediació. Al nord-est de Nigèria també n'hi ha, en forma d'emirats islàmics. El més prominent té seu a Maiduguri i està encapçalat per l'emir o *shehu* de Borno, Abubakar Ibn Umar Garbai El-Kanemi, una figura amb cert ascendent entre els kanuris. Aquests emirats, en part, remunten la seva història a la de l'Imperi de Kanem-Borno, un poderós Estat africà que va existir des dels segles VII-VIII fins al final del XIX. Els britànics van posar-hi punt final, però van trobar útil mantenir la dinastia El-Kanemi al capdavant dels emirats, subordinats, però, al nou ordre colonial.

Boko Haram retreu al *shehu* que cooperi amb les autoritats nigerianes i el considera un enemic. El 2011, el grup islamista va matar-li el germà, i un any després un suïcida —acusat de formar part de Boko Haram— va provar d'assassinar-lo. Segons els mitjans nigerians, el *shehu* de Borno ha condemnat les accions del grup, les ha qualificades d'"antiislàmiques" i ha demanat a ciutadans i líders tradicionals que donin suport al Govern. Grups populars de milicians que s'enfronten a Boko Haram s'han reunit al palau del *shehu* per coordinar les seves accions.

7. Modernitat i impacte mediàtic.

Igual que l'Estat Islàmic —i possiblement en col·laboració amb ell—, Boko Haram fa ús de les tecnologies actuals —des de telèfons mòbils fins a armes automàtiques passant per vídeos i webs de propaganda— i es finança segrestant i exigint rescats, robant bancs, cobrant taxes, exigint impostos revolucionaris i rebent diners de donants privats rics o d'altres grups armats islamistes —entre els quals Al-Qaida al Magrib Islàmic. De vegades, els segrestos els donen titulars a escala planetària, com va ser el cas de les 276 nenes. Potser també la recerca d'un impacte mediàtic massiu ha animat Boko Haram a dur a terme, aquest 2015, la seva acció amb més víctimes, en prendre la ciutat de Baga i assassinar-hi entre diversos centenars i 2.000 persones, segons càlculs d'Amnistia Internacional.

8. Un líder que 'mor' i 'ressuscita'.

Hem dit que Boko Haram està encapçalat des del 2009 per Abubakar Shekau, que va substituir Yusuf després que aquest morís a les mans de la policia nigeriana. Però potser caldria dir que Boko Haram està encapçalat per diversos *Abubakars Shekaus*: les autoritats nigerianes i cameruneses han assegurat almenys tres cops que el líder de Boko Haram havia mort, i tots tres cops Shekau ha reaparegut en enregistraments posteriors. Alguns experts apunten que, de fet, podria haver-hi diverses persones actuant sota el seu nom, cosa que a Boko Haram li serviria per projectar una imatge de grup invencible i de líder inabastable, fins i tot si algun dels seus *Shekaus* realment hagués estat abatut.

9. El Txad, gendarme regional...

Atacats i amenaçats per Boko Haram, hi ha molts dubtes que els exèrcits del Camerun i del Níger

puguin, tots sols, fer front als islamistes. Tropes txadianes —que tenen la reputació de ser les més fortes i fiables en combat a la regió— s'han desplegat fora del Txad, en localitats del Camerun i del Níger, i han atacat Boko Haram almenys en tres localitats de Nigèria aquest febrer. Aquestes accions són l'antesala d'un operatiu coordinat de 8.700 soldats i policies nigerians, txadians, nigerins, camerunesos i beninesos, amb suport material i logístic de França i dels EUA i el beneplàcit de la Unió Africana.

En l'operatiu, txadians i nigerians hi aporten el gruix de les forces. El president del Txad, Idriss Déby, té motius per voler evitar que Boko Haram es faci més fort, sobretot al nord del Camerun. D'una banda, entre la capital del Txad, N'Djamena, i els territoris controlats per Boko Haram a Nigèria només hi ha una estreta franja de territori camerunès —ara amb presència de tropes txadianes— de 50 quilòmetres d'ample. De l'altra, el petroli del Txad —país sense sortida al mar— s'exporta gràcies a un oleoducte que travessa, precisament, el Camerun d'est a oest fins al port de Kribi.

10. ...i aliat privilegiat de França.

Encara cal assenyalar una altra raó per la qual el Txad vol mantenir els combatents de Boko Haram lluny de N'Djamena: en aquesta ciutat es troba el quarter general de Barkhane, l'operatiu militar que França va llançar l'any passat al Sàhara-Sahel. França té interessos importants en aquesta regió —recursos naturals com l'urani, control de fluxos migratoris, lluita contra l'islamisme armat— i Déby n'és un aliat privilegiat, encara que no gaire còmode: arribat al poder mitjançant un cop d'Estat, el seu expedient democràtic i de respecte als drets humans és criticat per organitzacions nacionals i internacionals. El suport de Déby a la rebel·lió de la Seleka a la República Centreafricana —ara submergida en el caos— és un secret a veus, com també ho és la seva implicació en el conflicte de Darfur. L'oposició txadiana fins i tot l'acusa d'haver contribuït al creixement de Boko Haram. Sigui com vulgui, l'Exèrcit francès s'ha unit a les operacions contra els islamistes sobre el terreny —on també hi ha presència dels Estats Units, que tenen una base de tropes i *drones* a Niamey—, fent vols de reconeixement i destacant forces especials a Diffa, a la frontera entre el Níger i Nigèria.